

Szabó Mónika

Eötvös Loránd Tudományegyetem

“Nem vagyok feminista, de...” — az “f betűs szó” felvállalása¹

Az írás a társas identitás szociálpszichológiai fogalmának kontextusában értelmezi a „feminista tudatosság” fokozatait, és elhelyezi őket a hagyományos és a progresszív nemi szerepekhez való viszonyaik mentén. Bemutatja azokat a folyamatokat, amelyek az antifeminizmustól a „nem vagyok feminista” pozíciókon keresztül a „feminista vagyok” öndefinícióig elvezet(het)nek. A különféle viszonyulások bemutatásával egy olyan lehetséges fejlődési modellt rajzol fel, amelyben a feminizmus nem pusztán mint valamiféle attitűdök együttese vagy mint azok tárgya, hanem mint egy identitáspozíció jelenik meg. A téma elvi jelentőségén túl arra a gyakorlati szempontra is rámutat, miszerint a társadalmi változásokhoz kulcsfontosságú lehet az „f betűs szó” identitásként való felvállalása.

“Minden nő feministának születik, hiszen ki gondolná magáról, hogy alaphból kevesebbet ér mint egy férfi?”²

De hogy néz ki egy feminista?

A társadalmi nemi szerepekről tanítva, katedra mögött vagy azon túl, a hétköznapi beszélgetésekben, a blogok kommentjeiben, a közösségi- és a tömegmédiában és még számtalan terepen egyre gyakrabban lehet találkozni az írás címében szereplő mondattal. Egyszerre reménykeltő és elgondolkodtató mondat ez. A „de” után ugyanis a legtöbbször olyasmi következik, ami valójában egy feminista látószögből tett megállapítás. Ugyanakkor a mondat kezdése – a beszélő saját pozíciójának tisztázásaként – az „f betűs szó” egyértelmű kívül tartása azon a fogalmi- és identitástéren, amelyben az utána következő állítás értelmeződik (Quinn & Radtke 2006).

¹ A cikk a 10. Nyelv, Ideológia, Média: Interdiszciplináris gender konferencián elhangzott előadás alapján készült (Szeged, 2014. szeptember 19-20.). [Prezentáció.](#)

² Komment a Nő az esély Egyesület [Facebook oldalán.](#)

Némileg elmosódott, bizonytalan határookra utalhat ez a fajta magyarázkodás, hiszen a beszélő pontosan tudja, hogy az állítás valamiképpen a feminizmus kontextusában (is) értelmezhető, azaz a gyanú sötét árnyéka vetülhet rá, amennyiben ezt az véleményét kifejezi. Az elhatárolódás tulajdonképpen valami olyasmit jelent itt, miszerint „*tudom hogy a feministák is mondanak ihjesmiket, és most én is ezt mondom, de én nem úgy/ nem azért mondom.*” Sok év — immár közhelyszerű — tapasztalata ez, hogy a feminizmus mint identitáspozíció csak kevesek számára felvállalható, miközben annak alapvető elveivel tulajdonképpen ennél sokkal többen egyetértenek.

Az elhatárolódások árnyékában jórészt olyan sztereotípiák bújnak meg, amelyek a feminizmust mint nők (tehát nem férfiak!) egy speciális (a férfiakat nem szerető!) csoportjának radikális és támadó ideológiáját, netán egyenesen monomániáját festik le. Ehhez képest némileg árnyaltabb — és nagyobb elfogadást sugalló – különbségtevési forma, amikor valaki azzal érvel, hogy azért nem feminista, mivel ő egy magasabb szinten, az általános egyenlőség elvét vallja, beleértve persze a nők jogainak kérdéseit is (Zucker 2004). Az ugyanakkor ebben az esetben is kérdés, hogy bennefoglalt kategóriaként miért nem vállalható fel vajon mégsem a feminizmus? Úgy tűnik, hogy a széles körben elterjedt negatív sztereotípiák egy komoly gátat képeznek ebben a folyamatban. (Roy et al. 2007).

A sztereotípiák működésének ugyancsak remek illusztrációját adják az olyan esetek, amikor egy felvállalt feminista identitást a másik fél megkérdőjelez, ezt mondva például; “*De hát nem is úgy nézel ki, mint egy feminista.*” Ezekben a helyzetekben a percepcióban megjelenő konkrét tapasztalat mintegy ütközik a társas kategorizáció általános sémájával, amely ellentmondást az önkategória megkérdőjelezésével oldja fel az interakciós partner. A sztereotípiák ráadásul makacs képződmények, és többnyire igaznak bizonyul rájuk a közmondás, miszerint a kivétel csupán a szabályt erősítő, irreguláris eset. Az ilyen helyzetek tehát a legtöbbször nemhogy gyengítenék a sztereotípiákat, hanem pont hogy ráirányítják a figyelmet a létezésükre.

A kérdést tehát – miszerint “*hogy néz ki egy feminista?*” – két nézőpontból is szemügyre vehetjük. Az egyik, hogy mások kit tekintenek annak, a másik pedig, hogy ki tekinti saját magát feministának? Ebben az írásban nem a feminizmusok tartalmát és azok egymáshoz való viszonyait vizsgáljuk, hanem a feminizmushoz mint *társas kategóriához* – azaz egy társadalmi csoporthoz vagy identitásképző ideológiához – való viszonyulást, akár másokra, akár az énré (self) vonatkoztatva azt.

Hát azt akarom mondani, Panka lelkem – örökségednek egy része már ez, tedd el jól, túl a hajszító vasak hatáskörén -, hogy majd mikor én belekerülök az Istenke szemetesládájába, akkor tudod te meg, mi az a feminizmus, amiről az este olyan nagy vita volt az asztalnál. Volt, aki azt mondta, hogy a nyírott haj a feminizmus, volt, aki a cigarettázást találta annak, de az aranygaluska elégetése szintén feminizmusnak minősítettet. Azt hiszem, ez a definíció ijesztett meg téged, és ez mondatta veled, hogy te nem vagy feminista. Én magam nem szóltam bele a vitába, mivel mindenki egyetértett abban, hogy a feminizmus destrukció, és tudod, hogy én ijedős ember vagyok.³

A sztereotípiák szalmabábjá

A feminizmus a társas észlelésben diszkrét kategóriaként működik, hasonlóan a mindennapi társas interakciókban mások leírására használt egyéb címkékhez. Úgy is jellemezhetjük ezt a helyzetet, hogy a “*minden vagy semmi*” elv alapján, a kategorizációs folyamat eredményeképpen az embereknek két típusa létezik; a feministák és akik nem azok – utóbbiak nagyságrendekkel többen.

A feministákkal kapcsolatos *sztereotípiák* tartalmára és dinamikájára vonatkozóan számos kutatás született⁴, közöttük magyarországi vizsgálatok is, amelyek például a feminista nők feltételezett tulajdonságait vagy egy-egy speciális csoport feminizmussal kapcsolatos tudását és hiedelmeit mérték fel.

Hevesi és Kovács (2014) például a feltételezett kompetencia és szeretetreméltóság vonatkozásában arra mutatott rá, hogy ezek bizonyos kisebbségi csoportok megítélésében egymást kizáró kategóriaként működnek. Ilyen a feministákkal kapcsolatos értékelés is, akiket gyakran mint kompetens, ám “hideg” és esetleg előnytelen külsejű nőkként jellemeznek.

Dér (2011) a hazai antifeminista könyveket vetette alá alapos tartalomelemzésnek, rámutatva többek között arra, hogy az azokban megjelenő patologizált és démonizált feminizmus tulajdonképpen egy olyan előítélthalmaz, amelynek nem sok köze van a valóságban létező feminizmusokhoz, még ha ezek ellenpontjaként határozzák is meg önmagukat e könyvek szerzői. Ezek a sztereotip és előítéletes nézetek ugyanakkor jelentős átfedésben vannak a közbeszédben és közgondolkodásban megjelenő reprezentációkkal a feministákat illetően.

³ Móra Ferenc: Feminizmus c. leveléből – [Nádihegedű](#). (Genius–Lantos, é.n.), 68–69.

⁴ Ezekről egy friss magyar nyelvű összefoglaló tanulmány: Kovács & Hevesi 2015.

Szemán (2014) a különféle online férfi közösségi terek diskurzusaiban vizsgálta a feminista nézőpontok elutasításának narratíváit és dinamikáját, többek között azt találva, hogy a feminizmus alapvetően „nőies” attribútumként reprezentálódik, mintegy a férfi identitás ellenében. A diskurzusokban gyakorta megjelenik továbbá az egyenlőség fogalmának és gyakorlatának összemossa az egyformasággal, amely egyértelműen egy nem kívánatos, sőt riasztó jövő képét festi.

Ahogy ezekből a kutatásokból is látható, a feminizmus és a magukat feministának valló, esetleg mások által ilyen címkét kapó nők képe cseppet sem hízelgő. Ezen túl a valósághoz – amennyiben a feminista nők önmeghatározásait annak fogadjuk el – nem sok köze van. Azt is mondhatjuk, hogy a magyarországi diskurzusokban a feminizmus tulajdonképpen nem ellentétpárja az antifeminizmusnak. Ez utóbbi képviselői ugyan meggyőződéssel munkálkodnak a feminizmus „leleplezésén”, ám aminek ellenében ők szót emelnek, az valójában egy általuk kreált *szalmabáb*⁵, amit hol több, hol kevesebb dühvel csépelnek, és mások rémisztgetésére használnak, miközben a magukat feministának vallók hol csodálkozva, hol értetlenül, dühösen vagy épp lemondóan szemlélik az akciókat. Ahogy ezt Pál (2010) találóan jegyzi meg, az antifeministák nem a valóságra – ti. a feministák által képviselt elvekre vagy véleményekre – reagálnak, hanem arra, amit *feminizmusnak hisznek*.

Ennek a helyzetnek remek illusztrációját adja például, ha a „radical feminist” kifejezésre rákeresve számbavesszük, hányféle meghatározását lehet manapság találni. A teljesség igénye nélkül; a „patriarchátus mint rendszer elméletére fókuszáló” szemléletmódtól a „nemeket összemoso” ideológián át a „gyűlöletbeszéd mozgalom”-ig terjed az értelmezések tartománya. A meghatározások tartalma továbbá tanulságos összefüggést mutat az azokat közlő források természetével. Ugyancsak érdekes, hogy a „*radikális feminista*” címke gyakran nem a nézetek konkrét tartalma, hanem az azokat képviselő személy(ek) kommunikációs stílusa és egyéb, akár feltételezett személyiségjegyei alapján kerül – mintegy stigmaként – kiosztásra.

A közbeszédben markánsan megjelenő torz kép lehet az egyik oka annak, hogy a feminizmus felvállalása nem kifejezetten vonzó lehetőség nők és férfiak tömegei számára, hiszen ki akarna ijesztő szalmabáb lenni?

⁵ Érvelési hibák; szalmabáb: <http://a.te.ervelesi.hibad.hu/szalmabab>

“Naivitás, de én azt hittem, hogy feministának lenni olyan, mint végának vagy kutyatartónak lenni. Az emberek konstatálják, rántanak egyet a vállukon, esetleg néha akad valaki, aki meg akar győzni az ellenkezőjéről, hogy ti. a bús az kell a szervezetnek, a kutya meg nem való a lakásba.”⁶

“Feminista vagyok” — identitás és fejlődés

Az antifeminizmus által kreált képektől függetlenül – vagy akár azok ellenében – mégis vannak nők, akik a társadalmi szerepekről, ideológiákról és sztereotípiákról gondolkodva feministának vallják magukat.

A *Nemi Identitás Modell* (Becker & Wagner 2009, idézi Kovács & Szabó 2013) szerint ehhez két dologra van szükség egyszerre, az egyik a női nemi szereppel való erős azonosulás, a másik pedig a konkrét tartalmak tekintetében a progresszív nemi szerep elfogadása. Ez a modell tehát egyszerre két szempont mentén értékelve, négy lehetséges pozíciót jelöl ki a nők számára, amelyek közül az egyik a feminista szerep.

Az első dimenzió a *nemi szereppel való azonosulás erőssége*, azaz hogy mennyire fontos az identitás szervezésében a nők csoportjába való tartozás. Ennek a csoportért való kiállásban lehet fontos szerepe, hiszen annak motivációs bázisát adja. A második dimenzió pedig a nemi szerepekkel kapcsolatos konkrét tartalmakat jelöli, amelyek a viselkedés irányát fogják meghatározni, azaz hogy a *tradicionális vagy a progresszív* szerepekkel azonosul-e a személy. Előbbi esetben az otthon maradás, a gyerekgondozás és egyéb tradicionális női szerepek magasra értékelése, és a nemek szerinti munkamegosztás támogatása jellemző. A progresszív tartalom esetén pedig a nők függetlenségének, a karrier építésének és az egyenlő házon belüli munkamegosztásnak a preferálása.

A két dimenzió együttesen tehát négy lehetséges identitáspozíciót rajzol ki, amelyek közül a *“progresszív azonosuló”* típus az, akire jellemző, hogy a nők csoportjával való erős azonosulás mellett meg akarja változtatni a státuszviszonyokat, elutasítva a hagyományos szerepeket és a szexizmust. Ide a feministák tartoznak.

Ellenpontjaként a *“tradicionális azonosuló”* pozíciót találjuk. A nők erre a csoportjára jellemző a tradicionális férfi-nő kapcsolat elfogadása és a családi szerepek előnyben részesítése. Mivel erős az azonosulás, így a saját csoportot pozitívan különböztetik meg a férfiak csoportjától, a nők státuszát ugyanakkor nem érzékelik alacsonyabbnak, ezért a status quo-t nem akarják

⁶ [Tollam-papírom.](#)

megváltoztatni, ebből következően rendszerigazolók és szexisták. Jellegetesen az antifeministák tartoznak ide, illetve a “keresztény feministák” egyes irányzatai is ide sorolhatók, akik bár alapvetően nem kívánnak változtatni a hagyományos nemi szerepeken, “a nők ügyét” fontosnak tartják.

A “*progresszív nem azonosuló*” pozíció jellemzője, hogy az ilyen identitással bíró nők alapvetően elutasítják a hagyományos nemi szerepeket, karriert építenek, ám a nők csoportjától megkülönböztetik magukat, és sokkal inkább “maszkulin” vonásokat és értékeket tulajdonítanak maguknak. Ide tartoznak tipikusan a magasan képzett nők, vagy ahogyan az ellenséges előítélet hívja őket, a nem szeretetreméltó “karrieristák”. Mivel alapvetően a férfiak csoportja a referencia számukra, így ebből a nézőpontból látva a “kevésbé sikeres” nőket, előfordulhat, hogy úgy ítélik meg őket, mint akik “nem méltók” az előmenetelre, azaz nem a státuskülönbségekkel, hanem egyéni tényezőkkel magyarázzák a karrierben való sikert vagy sikertelenséget (méhkirálynő szindróma).

Azok a nők, akikre a “*tradicionális nem azonosuló*” identitás jellemző – azaz a hagyományos szerepekkel értenek egyet, de a nők csoportjához tartozás nem alapvető szempont számukra – sokkal inkább a férjükkel, vagy családi szerepekkel határozzák meg önmagukat, semmint a női csoporttagsággal. Ide tartozik például a “háziasszonyok” egy csoportja, akik a sztereotípiák szerint – a hagyományos szerepek megfelelő betöltése okán – szerethetőek, ám nem különösebben számítanak kompetesnek.

A modell által kínált lehetséges pozíciók tehát – az “antifeministá”-tól kezdődően a “feleség”-en, “háziasszony”-on, és “karriernő”-n keresztül a “feministá”-ig különféle társas identitásokat kínálnak. Ezek a szerepek nem egymástól függetlenül léteznek, számos olyan helyzet adódik, amikor valamiféle viszonyítási pontként is megjelennek egymás jelentésmezőjében. A legkiüröbbs kategóriának a “feminista” tűnik, vélhetően azért, mert a rendszer kritizálásában élen járó, “renitens” csoportról van szó. A nemi szerepekkel kapcsolatos diskurzusokban ezért gyakran mint egy referenciapontot használják a beszélők a feminizmust, mintegy ehhez képest jelölve ki saját pozíciójukat a kérdésben. Tipikusan elkülöníthető az alábbi négy fokozat:

Az “*antifeminista vagyok*” (0. szint), amelyről a cikk előző fejezetében már szó volt, a feminizushoz való viszonya tekintetében erős attitűdöt és egyben ellenidentitást jelent. (Példa: “A feminizmus árt a nőknek.”) Ezen a szinten úgy tűnik, hogy egy feltételezett ellenséggel való ellenazonosulás adja az elsődleges motivációt. A “*nem vagyok feminista*” (1. szint) pozíciónál a tradicionális identitás a hagyományos nemi szerepek elfogadását jelenti, miközben az ennek ellenpontjaként megjelenített feminizmussal különösebben nem foglalkozik, azaz nem erre fókuszál. (Példa: “Őrizzük meg a hagyományos férfiértékeket.”). A változás gondolata itt a hagyományos

értékek védelmezésének reakcióit váltja ki. A „*nem vagyok feminista, de...*” (2. szint) pozíciónál tulajdonképpen az attitűdök és az érzelmek is az egalitáriánus nézetek irányába mutatnak, ugyanakkor az ebből következő társas kategória – azaz a feminizmus – felvállalása még nem történik meg. (Példa: „Nem vagyok feminista, de a nők ugyanannyi munkáért ugyanannyi bért érdemelnének.”) A „*feminista vagyok.*” (3. szint) állapotára jellemző, hogy az attitűdök és az identitás egymással kongruensek, azaz a vallott nézetek egyben a társas kategória felvállalását is jelentik. (Példák: „A férfiak és a nők egyenrangúak.”⁷)

Az eddig tárgyalt modellek alapvetően statikusak, azaz valamiféle (ön)kategóriaként jellemzik a feminizmust, miközben azt nem csak mint egy állapotot, hanem dinamikájában, azaz egyfajta fejlődési folyamatként, tudatosságként is értelmezhetjük (Henderson-King & Stewart 1997). A *fejlődési modellek* a kategóriák elkülönítése helyett inkább azokat a folyamatokat próbálják meg feltárni, amelyeknél a nemi szereppel kapcsolatos azonosuláson túl maga a feminizmus mint társadalmi identitás is megjelenik.

A legismertebb Downing és Roush (1985) modellje, amely abból az elgondolásból indul ki, hogy a feminista identitás és tudatosság alapját azok a női tapasztalatok adják, amelyek a kisebbségi lét⁸ élményeiből, tehát az egyenlőtlen viszonyok megtapasztalásából táplálkoznak. A modell a fejlődési folyamatot a személy élettörténetéhez köti, amely szerint a korai évektől jellemző a *passzív elfogadás* (1.) állapota. Erre a szakaszra a hagyományos nemi szerepek és a férfidominancia elfogadása jellemző. Az egyéni, az intézményes és a kulturális előítéletek egymásba ágyazott létezése mintegy természetes következményének tűnik a hagyományos szereposztásnak. Ebből a kiindulási állapotból a továbblépés már nagyban függ a személyes tapasztalatoktól és a körülményektől. A következő szakasz a *reveláció* (2.), amelyben az egyre szaporodó negatív élmények óhatatlanul ráirányítják a figyelmet az igazságtalanságra. A kulcstörténet itt a hagyományos szerepek megkérdőjelezése és ennek eredményeképpen a szexizmus működésének tudatosítása. Ebben a szakaszban jellemzőek az erős érzelmek, mint például a férfakkal szembeni ellenségesség és düh, illetve a büntudat annak belátása miatt, hogy a rendszer működéséhez való asszisztálás saját felelősség is. Kulcsfontosságú ilyenkor a „női szubkultúra” felfedezése, azaz annak megtapasztalása, hogy ezekben az élményekben más nőkkel lehet osztozni. A *beágyazódás* (3.) szakaszában jellemző a „visszavonulás” a tágabb társadalomból, még ha csak szimbolikusan is. Egyfajta moratórium ez, a női csoportok tudatos keresésével valamiféle „belemerülés” élménnyel, amely ideális esetben a kisebbségi léttel kapcsolatos tapasztalatok átstrukturálásával

⁷ Egy érdekes további variáció a „Feminista vagyok, de...” — erről ld. Horváth (2014) írását.

⁸ Hasonlóan a bőrszín (rassz) alapján való tapasztalatokhoz, amire is a „pozitív fekete identitás” meghatározó elméletét Cross (1971) dolgozta ki.

jár. A “felbukkanás” jelentős változása egyrészt a nyitottság és a sokféle nézőpont elfogadásának képessége, másrészt változik a férfiakkal kapcsolatos attitűd is. A *színtézis* (4.) fázisában a sztereotípiák meghaladása képessé teszi az ént (self) saját magának, valamint más nőknek és férfiaknak egyénként való látásmódjára. Ezzel együtt jellemző az “egyének fölötti” szintek működésének megértése, ezért a konkrét személyek felelősségén túl azt is képes látni a személy, hogy “a hiba a rendszerben van”. Az *aktív elköteleződés* (5.) a fejlődési folyamat mintegy betetőzését jelenti, amikor a felvállalt identitás motivációt ad arra is, hogy aktív cselekvésekben – mint például a civil aktivizmus – fejeződjön ki. A feminista identitásnak ebben a szakaszában jellemző, hogy a társadalmi változások előmozdítása érdekében képessé válik a személy különféle szövetségeket kötni, akár férfiakkal is.

“Gyakran úgy érzem magam, mintha keresztúzbe kerülnék, és megpróbálnám megállítani a háborút.”⁹

Mi a helyzet a férfiakkal?

Többek között a szövetségekkel kapcsolatban időről időre előkerülő kérdés, hogy vajon férfiak lehetnek-e feministák, avagy feministák lehetnek-e férfiak? Az írás mottóját (“Minden nő feministának születik, hiszen ki gondolná magáról, hogy kevesebbet ér mint egy férfi?”) alapul véve megkockáztatható a feltételezés, hogy amennyiben a nők ebben az értelemben veleszületetten feministák, úgy ez az érvelés kiterjeszhető a férfiakra is.

A kérdésben nincs egyetértés (Baily 2012), az ún. “identitásparadigma” szerint a kisebbségi lét meghatározó élményeiből fakadóan, a feminista identitás és tudatosság csak a nők számára valósághoz kötött realitás. Az “akcióparadigma” ezzel szemben azt hangsúlyozza hogy amennyiben a feminizmust a nők emancipációjának társadalmi mozgalmaként fogjuk fel, azaz cselekvésként, úgy ez a lehetőség teljes mértékben nyitott a férfiak számára is. Sőt, a patriarchátus működéséből következően, mivel csoportként nagyobb hatalommal rendelkeznek, még inkább lehetőségük van a cselekvés általi társadalmi változások előmozdítására.

Az elméleti dilemmán túl azonban a realitás sokkal inkább az, hogy – bár a progresszív szemléletmódok jegyében megjelenő tudományos és hétköznapi diskurzusok gyakran tematizálják, miszerint ezek a folyamatok számos előnnyel kecsegtetnek a férfiak számára is – nem mondható el, hogy

⁹ Feminista férfi terapeuta hasonlata egy interjúban (Baird et al. 2007).

széles körben elkezdődtek volna a férfi szerepek újradefiniálásának folyamatai Magyarországon. Ehelyett sokkal inkább jellemzőnek tűnnek az olyan ellenreakciók, amelyek a férfiszerepet kritizáló feminista nézőpontok globális és megkérdőjelezhetetlen elutasítását fejezik ki, a hagyományos férfi identitás és férfi előjogok védelmében (Szemán 2014).

Az egyenlőség elvével – így a feminizmussal – való azonosulás akadályát elsősorban a „hegemón férfi” ideálképe jelenti; és ehhez kapcsolódóan a férfiak alapvető félelme a nőiességtől. Emellett a feminizmus eszméje alapvetően „nőies” attribútumként reprezentálódik (Szemán 2014), ezzel mintegy alátámasztva az „identitásparadigma” nemleges választ abban a kérdésben, hogy a férfiak számára a feminizmus érvényes identitáskategória lehet-e. A megkülönböztethetőség alapvető igényéből kiindulva, elfogadva az axiómát, miszerint „az a férfi, aki nem nő”, az egyenlőség elve így sajátos módon az identitás fenyegetéseként tematizálódik ebben a maszkulin térben, ez pedig egyúttal a *férfi (pro)feminizmus* felvállalásának egyik legnagyobb akadálya lehet (Szemán 2014).

A változéspártiság – avagy profeminizmus – felvállalását az is megnehezíti, hogy még nem alakultak ki olyan szerepek, amelyek „élhető”, normatívan elfogadott alternatívákat jelenthetnének a hegemón maszkulinitás ellenpontjaként (Cameron & Lalonde 2001). A magukat „nontradicionálisként” azonosító férfiak számára így meghatározó élményként jelentkezik az izoláció és a „különbözőség”, „furcsaság” érzése (Baird et al. 2007). Úgy tűnik, jelenleg még nincs hová „dezertálni”.

Tanulságok: Tisztán látni magunkat, másokat és a célt

A feminizmust – a sajátunkat és másokét is – láthatjuk úgy, mint egy többé-kevésbé állandó állapotot, vagy úgy is, mint egy utazást, különböző állomásokkal. Ráadásul útvonalból és úticélből sem egy van; a feminista pozíciók és identitások sokfélék (Henley et al. 1998).

A fejlődés szempontú megközelítés – amit eleve fehér, középosztálybeli nőkön tesztelték – lehet, hogy nem pont ugyanúgy működik itt és most, mint ahogyan azt a második hullám – főleg észak-amerikai – feministái megtapasztalták. A mai fiatal nők nagy része például eleve egy olyan kontextusba születik bele, ahol így vagy úgy, de tematizálva vannak a nemek közötti egyenlőtlenségek (Zucker 2004), ám ennek nagy részét a *backlash* által kitermelt, ebben a írásban is tárgyalt antifeminista diskurzus téves információi adják. A magyarországi állapotokra jellemző, ahogy arra Pál (2010) is rámutat, hogy a feminista kurzusok megjelenésével szinte egyidőben elindultak az ellenválaszok, így tulajdonképpen a backlash már azelőtt jelentős méretűre

nőtt, mielőtt a feminizmus érdemben szót kaphatott volna szélesebb körökben.

Az antifeminizmus egyik gyakran hangoztatott sztereotípiája továbbá, hogy a különböző feministák militáns természetét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy egymással is folyamatos harcban állnak, és ebben természetesen az összeférhetetlen "radikálisok" járnak az élen. Némi önkritikával érdemes észrevennünk, hogy ennek a meglátásnak van némi alapja, azaz hogy a különféle feminizmusok között óhatatlanul előfordulnak nézetbeli eltérések. Ez nem önmagában baj, hanem azért, mert amikor ezek a konfliktusok nyilvános tereken zajlanak, óhatatlanul megerősíteni látszanak az antifeminista vélemény az összeférhetetlenségről.

A *feminizmusok sokféleségének belátása* és elfogadása az identitásfejlődési folyamat fontos része (ld. a 3. "beágyazódás" szintet). Ugyanakkor legalább ennyire fontos lenne valamiféle "közös alap" megteremtése is. Érdekes kérdés, hogy vajon meddig lehet elvenni vagy hozzátenni belőle, hogy még mindig feminizmusnak hívhassuk? Ennek a gondolatnak a megtárgyalása már egy másik írást témája lehetne, kiindulva abból a (provokatív) állításból, mely szerint érdemi információk és tájékozottság hiányában a feminizmus csupán egy üres címke az énrre vonatkoztatva, így szükségképpen nem kongruens és következetes.

A sokféleséget elfogva és a közös pontokat keresve, a feminizmus "eszenciális" lényegét talán nem is annyira a tartalom részletei felől érdemes megközelíteni, hanem inkább mint egyfajta *működésmódot*, a "*genderanalízis háttérben való futtatásának képessége*"-ként.¹⁰

A *feminista tudatosság és kongruenciát* a konkrét ismereteken túlmutatóan nagyban segíti azoknak a folyamatoknak az ismerete és megértése is, mint például az itt tárgyalt identitáskérdések dinamikája. A fejlődési folyamatok tudatosításának és az (ön)reflektivitásnak igen nagy szerepe lehet abban, hogy jobban értsük a saját és mások aktuális pozícióit és érzéseit. Fontos tudás lehet például, hogy az antifeministák által oly sokszor felhánytorgatott "*férfigyűlölet*" mintegy törvénytörően jelentkezik a reveláció (2.) szakaszában. Adott fázisban tehát az ilyen érzések nem csak hogy elfogadhatóak, hanem jól kanalizálva felhasználhatóak a továbbhaladás segítésében.

A feminizmus által firtatott témák – még ha a felszínt kapargatva lehet is őket így tálni – alapvetően nem szórakoztatóak, mint ahogy például a rasszizmus vagy antiszemitizmus témái sem azok. Tipikusan olyan helyzetek ezek, amikor a jelentősebb változások, azaz a tapasztalatok átstrukturál(ód)ása csak a komfortzónán kívül történhetnek meg. Szembesülve például az intézményes szexizmussal és a nőket emiatt érő igazságtalanságokkal; a düh,

¹⁰ Tóth Györgyi (2014), személyes közlés.

bűntudat, kétségbeesés érzései keverednek, amelyekre az első ésszerű reakció lehet a tagadás. Ezen a ponton a feszültség feloldásában kapóra jöhetnek azok az antifeminista érvelések, amelyek a feministák paranoid kitalálációjaként találják ezeket a jelenségeket.

Az érdemi változ(tat)áshoz nem lehet megspórolni a rossz érzéseket, ám azokat a fejlődés szolgálatába lehet állítani. Önmagában az, ha elismerjük és normalizáljuk a keletkező érzéseket – azaz a fejlődési folyamat egy fázisában természetesnek tekintjük őket – segít a megértésben és a továbbhaladásban, sőt az antifeminizmus zsákutcájának elkerülésében is.

A feminizmusok sokféleségének elfogadása mellett is közös célunk lehet, hogy azokról valamiféle reális kép alakuljon ki minél szélesebb körben, azaz a valódi üzeneteinket sikerüljön célba juttatni, miközben fél szemmel figyeljük – kellő távolságot tartva – a populáris antifeminizmus szalmabábját is.

A feladatot kommunikációs- és marketingstratégiai kérdésként is lehet értelmezni, amelyben a feminizmus mint egyfajta termék vagy fogyasztási cikk jelenik meg, és az eladhatóság szempontjai mentén tematizálódik. Egy ilyen, meglehetősen vitatott kezdeményezés például a “feminizmus újrapozicionálása”¹¹ (rebranding; jelentésváltás, arculatváltás).

A társas identitás modell szerint a feminizmus egy olyan attitűd (látásmód), amely a személyiségbe beépülve tartós változást képes előidézni a személyben magában, és ezen keresztül az egész társadalomban is.

Egy köznapri hasonlaltal élve egy keserű pirula¹², amit akárhogyan is csomagolunk, az alatta rejlő lényeg bizony így is, úgy is keserű marad. Megtehetjük ugyan, hogy addig csökkentjük a hatóanyagtartalmát, amíg már nem érezni a keserű ízt, és pont olyan lesz, mint egy könnyen fogyasztható cukorka. A baj csak az, hogy akkor már nem lesz hatása. Kénytelenek vagyunk tehát a keserű pirulával házalni, és még ha nem is könnyen, de rávenni másokat arra; tegyenek próbát vele. Egy jó stratégia lehet, ha nem eladandó terméknek, hanem egy eszköznek tekintjük, amit még ha nem is kellemes bevenni, mégis megéri. A feminista identitásnak ugyanis jó hatása lehet az egészségre.

Zárszó: Mire jó a feminista identitás?

A bevezetőben felvetett, majd kissé továbbgyúrt mottó, miszerint mindenki feministának születik, további kiegészítésre szorul. Talán úgy lenne pontos, ha azt mondanánk, hogy bár *mindenki* feministának születik, a rendszer azon dolgozik, hogy ezt lehetőleg elfelejtsük. Ahhoz hogy ez ne történjen meg, nem

¹¹ Például [Elle Magazin](#).

¹² Szabó (2012): „[Nőnap piros pirulával](#).” *Így néz ki egy feminista*. 2012. március 7.

elég semmit sem tenni, hanem folyamatosan emlékeztetni kell saját magunkat és másokat is erre. Ez nem hálás és kellemes feladat, lévén hogy a sok évszázados társadalmi működésmódok fogaskerekei között kell homokszemnek lennünk.

A biztató tény, hogy a nőknek mint társadalmi csoportnak a helyzete változik és tovább változtatható. Történelmi léptékben a változások közismerten nagyok, a pillanatfelvételt tekintve a jelenben pedig a különbségek mintázatai is arról árulkodnak, hogy a folyamat még tart.¹³ A változáshoz külső – például törvényi szabályozások –, és belső – például az attitűdök megváltozása – tényezőkre egyaránt szükség van. A társas identitás és fejlődés modelljei rámutattak arra, hogy a női csoporttal – avagy a “nők ügyével” – való azonosulás nagyon fontos, ugyanakkor önmagában nem elegendő a társadalmi változásokhoz. Ehhez ugyanis szükség van az egyenlőségelvű nemi ideológiák elfogadására, és ebből következően a szexizmus és az intézményesült igazságtalan szerepleosztás elutasítására. A feminista identitásnak egyszerre sajátja ezt a két elem, amely így az attitűdöktől az érzéseken és identitáson át elvezet végül a cselekvésig, azaz a társadalmi felelősségvállalásig.

Ráadásásként álljon itt néhány személyes hozadéka a feminista identitásnak, azaz érvek arra vonatkozóan, hogy *miért éri meg feministának lenni?* A kutatások szerint például azért, mert az énhatékonyság élményét fokozza (Eisele & Stake 2008), ami pedig összefügghet azzal, hogy egy “értelmezési keret”-et ad a társas világ működéséhez (Landrine & Klonoff 1997, idézi Fischer & Good 2004). Ez segít megérteni többek között az előítéletek és diszkrimináció intézményes működését, azaz annak felismerését teszi lehetővé, hogy bizonyos “kudarok” és helyzetek nem a személyes “hibákból” és viselkedésből fakadnak, hanem a társadalmi rendszer előítéletes működéséből.

A helyzetek pontos értelmezésén túl, a feminista látásmód eszközöket is ad ezekkel a negatív helyzetekkel való megküzdéshez, például a diszkriminációról való beszélgetéshez megfelelő szavakat, vagy a szolidaritás közösségének élményét más nőekkel, akik ugyancsak megtapasztalták ezeket a helyzeteket (Klonis et al. 1997). A feminista tudatosságot növelő tréningen való részvétel pedig a kontrollézés növekedése, az önhibáztatás csökkenésével, az önértékelés növekedésével és ugyanakkor a depresszió csökkenésével járhat (pl. Weitz, 1982; Worell et al. 1999).

Talán nem utópia, hogy még ha lassan is, de növekszik az így kezdett mondatok száma: “*Feminista vagyok, és...*”

¹³ Erről lásd. pl. a [Global Gender Gap Report](#) aktuális adatait.

Felhasznált irodalom

- Baily, Jessica. 2012. *What happens when men get involved in feminism? Contemporary mixed-gender feminist activism in England*. Doctoral Dissertation. Sheffield: University of Sheffield.
- Baird, M. Kathleen; Szymanski, M. Dawn & Ruebelt, G. Sara. 2007. „Feminist Identity Development and practice among male therapists.“ *Psychology of Men and Masculinity* 8:2, 67–78.
- Becker, C. Julia. & Wagner Ulrich. 2009. „Doing gender differently – The interplay of strength of gender identification and content of gender identity in predicting women’s endorsement of sexist beliefs.“ *European Journal of Social Psychology* 39, 487–508.
- Cameron, E. James. & Lalonde, N. Richard. 2001. „Social identification and gender-related ideology in women and men.“ *British Journal of Social Psychology* 40, 59–77.
- Cross, E. William. 1971. „The Negro-to-Black conversion experience.“ *Black World* 20:9, 13–27.
- Dér, Csilla Ilona. 2011. [„A hazai antifeminista könyvek nő- és feministaképeről.“](#) *TNTeF* 1:1,; 155–179.
- Downing, E. Nancy & Roush, L. Kristin. 1985. “From passive acceptance to active commitment: A model of feminist identity development for women.” *The Counseling Psychologist* 13, 695–709.
- Eisele, Heather & Stake, Jane. 2008. „The differential relationship of feminist attitudes and feminist identity to self-efficacy.“ *Psychology of Women Quarterly* 32, 233–244.
- Fischer, R. Ann & Good, E. Glenn. 2004. „Women’s feminist consciousness, anger, and psychological distress.“ *Journal of Counselling Psychology* 51:4, 437–446.
- Henderson-King, Donna & Stewart, J. Abigail. 1997. „Feminist consciousness: perspectives on women’s experience.“ *Personality and Social Psychology Bulletin* 23, 415–426.
- Henley, M. Nancy; Meng, Karen; O’Brien, Delores; McCarthy, William & Sockloskie, J. Robert. 1998. „Developing a scale to measure the diversity of feminist attitudes.“ *Psychology of Women Quarterly* 22, 317–348.

- Hevesi, Judit & Kovács, Mónika. 2014. „A feminizmus percepciója a sztereotípiák tükrében.” *10. Nyelv, Ideológia, Média: Interdiszciplináris gender konferencia*. Szeged, 2014. szeptember 19–20.
- Horváth, Éva. 2014. nov.16. „[Feminista vagyok, de...? avagy elhatárolódás 2.0.](#)” *Saját szoba*. Web oldal.2015. jan. 31.
- Klonis, Suzanne; Endo, Joanne; Crosby, Faye & Worell, Judith. 1997. „Feminism as life raft.” *Psychology of Women Quarterly* 21, 333–345.
- Kovács, Mónika & Hevesi, Judit 2015. „[A feministákra vonatkozó sztereotípiák szerepe a nemi hierarchia fenntartásában.](#)” *TNTeF: Társadalmi Nemek Tudománya Interdiszciplináris eFolyóirat* 5:2, 70-82.
- Kovács, Mónika & Szabó, Mónika. 2013. „Mégis, kinek a szexizmusa? A nemi szerep konstrukció társas-társadalmi következményei.” *Szimbiózis Napok*. Budapest, 2013.május 11.
- Landrine, Hope & Klonoff, A. Elisabeth. 1997. *Discrimination against women: Prevalence, consequences, remedies*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Pál, Mónika. 2010. május 17. „[A nők önérvényesítése lenne minden rossz okozója? – A 'backlash' Magyarországon – 1. rész.](#)” *Nőkért.hu*. Web oldal. Hozzáférés: 2015. január 31.
- Quinn, E. Julie & Radtke, H. Lorraine. 2006. „Dilemmatic negotiations: the (un)tenability of feminist identity.“ *Psychology of Women Quarterly* 30, 187–198.
- Roy, E. Robin; Weisbust, S. Kristin & Miller T. Caroll. 2007. „Effects of Stereotypes About Feminists on Feminist Self-Identification.” *Psychology of Women Quarterly* 31, 146–156.
- Szemán, Dénes. 2014. „Feminizmus férfi szemmel – férfi identitás-fenyegetés a gender mainstreaming tükrében.“ *10. Nyelv, Ideológia, Média: Interdiszciplináris gender konferencia*. Szeged, 2014.szeptember 19–20.
- Szabó, Mónika. 2012. márc.7. „[Nőnap piros pirulával.](#)” *Így néz ki egy feminista*. Web oldal.
- Weitz, Rose. 1982. „Feminist Consciousness Raising, self-concept, and depression.” *Sex Roles* 8:3, 231–241.
- Worell, Judith; Stilwell, Doris; Oakley, Danielle & Robinson, Damon. 1999. „Educating about women and gender: Cognitive, personal, and professional outcomes.” *Psychology of Women Quarterly* 23, 797–811.

Zucker, N. Alyssa. 2004. „Disavowing social identities: what it means when women say, ‘I’m not a feminist, but...’” *Psychology of Women Quarterly* 28, 423–435.